

Verslag korstmossenexcursie naar de Hoge Veluwe op 1 november 1998

Laurens Sparrius, André Aptroot & Kok van Herk

An excursion was made to 'De Hoge Veluwe', a drift-sand and pinewood reserve in the central part of the Netherlands. Several rare species from drift-sands and heaths are reported: *Cladonia borealis*, *Cladonia fragilissima* and *Stereocaulon condensatum*. On rotten pine wood *Cladonia squamosa* was present. In a few decades this species has become very rare in the Netherlands.

Bij ingang Otterlo van de Hoge Veluwe verzamelden zich op 1 november 1998 maar liefst 14 deelnemers, waaronder André Aptroot, Kok van Herk, Arien van Iperen, R. Oudega en zijn vrouw, Laurens Sparrius, Jeanette Teunissen, Loes Terhorst, Maaïke Vervoort en Daan Wolfskeel.

Na het kiezen van een passende witte fiets vertrok de groep naar het eerste punt, een stuifvlakte ten zuiden van het standbeeld van Generaal De Wet. Het was een rijk punt met veel *Cladonia*'s, waaronder mooie exemplaren van *C. crispata*, *C. strepsilis*, *C. zopfii*, *C. cervicornis* s.s. en *Coelocaulon aculeatum* (Kraakloof). Op een stukje vrijwel onbegroeid stuifzand bleek tot onze verrassing een kleine hoeveelheid *Stereocaulon condensatum* te groeien. Ook kleinere lichenen kregen de aandacht. Zo werd op kleine zwerfsteentjes onder meer *Lecidea erratica*, *Trapelia obtegens* en zelfs *Polysporina simplex* gevonden. Op een steilkantje groeide een onopvallende, grijsgroene korst: *Micarea leprosula*.

Het tweede punt was een bosrand met rijkbegroeide dennenstronken. *Cladonia digitata* en *C. ochrochlora* waren het meest aanwezig, beide met goed ontwikkelde podetiën. De meest bijzondere soorten waren *C. polydactyla* en *C. squamosa*. De laatste soort was vroeger algemeen in vochtige en droge heideterreinen, maar is sterk achteruitgegaan en al een aantal jaren niet meer in deze biotopen gevonden. Er was zelfs geen enkele groeiplaats meer in Nederland bekend totdat de soort dit voorjaar op twee plekken op dood hout werd aangetroffen: op deze plek en bij de Wodanseiken bij Wolfheze. Kennelijk weet hij zich in een ander milieu te handhaven. De oorzaak van de achteruitgang is niet goed te verklaren; alle andere *Cladonia*'s van heide- en stuifzandmilieus zijn de laatste jaren niet echt meer achteruitgegaan. In het nabije en verre buitenland is en blijft de soort algemeen.

Op de stronken groeide ook de mogelijk onbeschreven C+ rode soredieuze *Micarea*, die al eerder tijdens het voorjaarsweekend in

Limburg in allerlei heideterreinen massaal opdook. Het valt nog te bezien of dit materiaal tot een aparte soort gerekend moet worden of dat het past binnen een breed concept van *Micarea prasina*, die hier er fertiel naast groeide.

Vervolgens ging de excursie naar Jachtslot Sint-Hubertus. De oude muren en de beelden leverden een mooie lijst epilieten op, waaronder *Lecidea fuscoatra*, *Diplotomma ambiguum* en *Acarospora smaragdula*, en ook een paar mooie plaatjes van beelden die met korstmossen begroeid zijn voor een brochure van Monumentenzorg. Vooral op bakstenen muren en het leistenen dak van het slot groeien veel soorten.

De oude laaneiken langs de asfaltweg naar Hoenderloo maken deel uit van het provinciale meetnet voor monitoring met epifyten. Vroeger groeide hier veel *Pertusaria amara* (Ananasmos), *Cetraria chlorophylla* (Bruin boerenkoolmos) en *Platismatia glauca* (Groot boerenkoolmos). De laatste soort werd spaarzaam teruggevonden; van de rijkdom van vroeger resteerden alleen nog kleine stukjes met *Chaenotheca chrysocephala* en *Ochrolechia microstictoides*.

Na het bos doken we weer de hei in. Langs de Houtkampweg bekeken we een verdiept stuk in de heide. Er groeiden drie *Placynthiella*'s, *Micarea leprosula* en wederom veel *Cladonia*'s, nu ook *C. fragilissima*. Deze soort is op humeuze steilkantjes vermoedelijk minder zeldzaam dan gedacht. Het grondthallus lijkt op *C. cervicornis* maar de blaadjes zijn deels langer, zadelvormig gebogen en breekbaar, zoals de naam al suggereert.

Even verderop bekeken we een heel klein eikje waarop zich drie grote *Parmelia*'s hadden gevestigd. Op smalle takjes van het eikje groeide veel *Arthonia punctiformis*. Onder een grote Esdoorn aan de andere kant van de weg vond één van de deelnemers een grote plak *Caloplaca citrina* groeiend op de grond. Deze soort wordt gewoonlijk alleen op schors of steen gevonden.

Een volgend punt was een sterk geaccidenteerd stuk heide. Tot onze verrassing konden we weer enkele *Cladonia*'s aan de lijst toevoegen: *Cladonia borealis* en *Cladonia foliacea*. *Cladonia fragilissima* werd ook weer rijkelijk gevonden.

We kunnen concluderen dat De Hoge Veluwe nog altijd een goed gebied is voor lichenen en ook een aantal bijzondere soorten herbergt, vooral wat betreft de korstmossen van stuifzand en boomstronken. Van *Cladonia*

squamosa is het gebied op dit moment één van de twee vindplaatsen in Nederland.

Locaties

Provincie Gelderland, gemeente Ede, Nat. Park De Hoge Veluwe, 1 november 1998.

- 1 Otterlosche Zand, 300 m ten zuiden van standbeeld Gen. de Wet, in de buurt van fietspad, stuifzandvegetatie, km.blok 33-41-24, coörd.: 183.6/458.1
- 2 Otterlosche Zand, 800 m ten zuidwesten van jachtslot St. Hubertus, nabij het wildraster, stuifzandvegetatie en open dennenbos met stukken rottend hout, km.blok 33-41-25, coörd.: 184.9/458.9
- 3 jachtslot St.-Hubertus, bakstenen muren, tuinbeeld, granieten ornament op binnenplaats, vrijstaande *Robinia* en *Quercus*, km.blok 33-42-11, coörd.: 185.5/459.4
- 4 bij jachtslot St.-Hubertus, nabij de Hertjesweg, gemengd bos met *Quercus* en *Pseudotsuga*, km.blok 33-42-11, coörd.: 185.7/459.4
- 5 Jan Aaltensland, Prins Hendriklaan, laan met beschutte *Quercus* in bos, km.blok 33-42-13, coörd.: 187.1/459.6
- 6 Jan Aaltensland, Prins Hendriklaan, *Fagus* langs weg in bos, km.blok 33-42-13, coörd.: 187.6/459.5
- 7 heideveld ten zuiden van de Houtkampweg, nabij de ingang Hoenderloo, droge depressie in de heide, km.blok 33-42-24, coörd.: 188.0/458.6
- 8 Deelensche Veld, nabij de noordelijke bosrand, heide met vrijstaande *Acer* en kleine jonge *Quercus*, km.blok 33-42-34, coörd.: 188.2/457.4
- 9 Deelensche Veld, nabij de noordwestelijke bosrand, droge depressie in de heide, km.blok 33-42-33, coörd.: 187.8/457.1
- 10 langs Houtkampweg ter hoogte van De Bunt, licht open bos met *Betula*, km.blok 33-42-32, coörd.: 186.1/457.5

Legenda

A	<i>Acer platanoides</i>	b	bakstenen muur
B	<i>Betula pendula</i>	g	graniet van ornament
M	<i>Pseudotsuga menziesii</i>	r	rottend hout
P	<i>Pinus sylvestris</i>	s	steentjes in de hei
R	<i>Robinia pseudoacacia</i>	t	terrestrisch
Q	<i>Quercus robur</i>	z	zuur gesteente van tuinbeeld

- (A) herb. Aptroot
 (H) herb. van Herk
 (S) herb. Sparrius

Soortenlijst

Acarospora smaragdula	3b
Arthonia punctiformis	8Q(AS)
Bacidia spec.	3b, 3z
Buellia aethalea	3b, 3g
Buellia punctata	1P, 3Q, 3b, 3z, 8A, 8Q
Caloplaca citrina	3b, 3z, 8t(A)
Caloplaca holocarpa	3b
Caloplaca flavovirescens	3b
Caloplaca lithophila	3g, 3z

<i>Caloplaca saxicola</i>	3b
<i>Caloplaca teicholyta</i>	3b
<i>Candelariella aurella</i>	3g, 3z
<i>Candelariella reflexa</i>	3R
<i>Candelariella vitellina</i>	3g, 3z
<i>Catillaria chalybeia</i>	3b, 3z
<i>Chaenotheca chrysocephala</i>	5Q
<i>Chaenotheca ferruginea</i>	1P, 5Q
<i>Cladina arbuscula</i>	2t(H), 7t(HS)
<i>Cladina mitis</i>	9t(H)
<i>Cladina portentosa</i>	1t, 2t(H), 7t, 9t
<i>Cladonia borealis</i>	9t(AHS)
<i>Cladonia caespiticia</i>	2t(AS)
<i>Cladonia cervicornis</i>	1t(AH), 2t, 9t(AHS)
<i>Cladonia coccifera</i>	1r, 1t, 2t, 7t(H), 9t
<i>Cladonia coniocraea</i>	2r
<i>Cladonia crispata</i>	1t(AHS), 2t(H), 7t(HS), 9t(H)
<i>Cladonia digitata</i>	1r(S), 2r(AHS), 5Q
<i>Cladonia floerkeana</i>	1r, 1t, 2r, 7t(H), 9t
<i>Cladonia foliacea</i>	9t(AHS)
<i>Cladonia fragilissima</i>	7t(AH), 9t(AS)
<i>Cladonia furcata</i>	7t
<i>Cladonia glauca</i>	1r(H), 1t(HS), 2r(AS), 4Q, 5Q, 7t(AH), 9t, 10B
<i>Cladonia gracilis</i>	1r, 1t, 2t(AH, ap), 7t(H), 9t
<i>Cladonia macilenta</i>	1r, 1t, 2r, 7t(AH), 9t
<i>Cladonia merochlorophaea</i>	1r, 1t, 2t(H), 7t(H), 9t,
<i>Cladonia ochrochlora</i>	2r(AHS)
<i>Cladonia polydactyla</i>	2r(HS)
<i>Cladonia ramulosa</i>	1r, 1t(H), 2r(S), 7t(H), 9t
<i>Cladonia cf ramulosa</i>	10B(AHS)
<i>Cladonia squamosa</i>	2r(AHS)
<i>Cladonia strepsilis</i>	1t(AHS)
<i>Cladonia subulata</i>	1t, 2t(H)
<i>Cladonia uncialis</i>	1t(HS), 2t, 7t(H), 9t
<i>Cladonia zopfii</i>	1t(H), 2t, 9t(HS)
<i>Coelocaulon aculeatum</i>	1t(AH), 7t(H), 9t
<i>Dimerella pineti</i>	4Q
<i>Diplotomma ambiguum</i>	3b
<i>Evernia prunastri</i>	5Q, 8A
<i>Gyalideopsis anastomosans</i>	6F(H)
<i>Hypocenomyce scalaris</i>	1P, 2r, 2P, 3z, 5Q
<i>Hypogymnia physodes</i>	1r(S), 2P, 5Q
<i>Lecania erysibe</i>	3b, 3g, 3z
<i>Lecania rabenhorstii</i>	3b, 3z
<i>Lecanora albescens</i>	3b, 3g
<i>Lecanora chlarotera</i>	8Q(A)
<i>Lecanora conizaeoides</i>	1P, 2P, 3Q, 4M(H), 4Q, 5Q, 8A
<i>Lecanora expallens</i>	3Q, 8A
<i>Lecanora dispersa</i>	3b, 3g, 3z
<i>Lecanora hageni</i>	3b, 3g, 3z

<i>Lecanora muralis</i>	3R, 3b
<i>Lecanora polytropa</i>	3g
<i>Lecanora symmicta</i>	8Q
<i>Lecidea erratica</i>	1s(S), 7s
<i>Lecidea fuscoatra</i>	3b, 3z
<i>Lecidella elaeochroma</i>	1P, 8Q
<i>Lecidella scabra</i>	3b, 3z
<i>Lecidella stigmatea</i>	3b
<i>Lepraria incana</i>	1P, 2P, 3z, 4M, 4Q, 5Q, 8A
<i>Lepraria lobificans</i>	2r
<i>Micarea denigrata</i>	1r, 3z, 9r
<i>Micarea leprosula</i>	1t(AHS), 7t(AHS)
<i>Micarea nitschkeana</i>	1r(A), 9Q(A)
<i>Micarea prasina</i>	2r(H, ap), 6F(H)
<i>Micarea sp.</i>	2r(H)
<i>Ochrolechia microstictoides</i>	5Q
<i>Parmelia caperata</i>	3Q
<i>Parmelia exasperatula</i>	3Q, 8A
<i>Parmelia revoluta</i>	8Q(H)
<i>Parmelia saxatilis</i>	5Q, 8A
<i>Parmelia subaurifera</i>	8A
<i>Parmelia subrudecta</i>	3Q, 3R, 8A, 8Q(HS)
<i>Parmelia sulcata</i>	3Q, 3R, 5Q, 8A, 8Q
<i>Parmeliopsis ambigua</i>	4Q(HS), 5Q
<i>Phaeophyscia orbicularis</i>	3R, 3b, 3z, 8A
<i>Physcia adscendens</i>	3R, 3b, 3z, 8A
<i>Physcia caesia</i>	3R, 3b
<i>Physcia dubia</i>	3R
<i>Physcia tenella</i>	3Q, 3R, 3b, 8A, 8Q
<i>Physconia grisea</i>	3R
<i>Placynthiella icmalea</i>	1r, 1t, 7t(H)
<i>Placynthiella oligotropha</i>	7t(AHS)
<i>Placynthiella uliginosa</i>	7t(AS)
<i>Platismatia glauca</i>	5Q
<i>Polysporina simplex</i>	1s(A)
<i>Porpidia soledizodes</i>	3b
<i>Psilolechia lucida</i>	3b, 3z
<i>Rinodina gennarii</i>	3b
<i>Scoliciosporum umbrinum</i>	3b, 3g
<i>Stereocaulon condensatum</i>	1t(AHS)
<i>Trapelia coarctata</i>	1s, 3b, 7s
<i>Trapelia obtegens</i>	1s(S), 2b(A, ap), 3b, 3z
<i>Trapeliopsis flexuosa</i>	1r
<i>Trapeliopsis granulosa</i>	1r, 2r, 7r
<i>Trapeliopsis pseudogranulosa</i>	2r(HS)
<i>Verrucaria macrostoma</i>	3b, 3z
<i>Verrucaria muralis</i>	1s
<i>Verrucaria nigrescens</i>	1s, 3z
<i>Xanthoria parietina</i>	3b, 8A
<i>Xanthoria polycarpa</i>	3R, 8A, 8Q, 9Q(A)